

ARCHEOLOGISCHE KRONIEK

door

M. DESITTERE

Tegemoetkomend aan het meermaals geuite verzoek van een aantal van onze leden wordt dit jaar gestart met een archeologische kroniek voor Gent en omstreken. Deze kroniek zal bestaan uit een jaarlijks overzicht van de resultaten van het oudheidkundig bodemonderzoek, de lijst van de vondstmeldingen van het voorbije jaar, de kennisgeving van archeologische studies, het bespreken van tentoonstellingen, enz. Het te behandelen gebied werd zo ruim mogelijk genomen en omvat, behalve de stad Gent, ook nog de gemeenten Afsnee, Destelbergen, Drongen, Ertvelde, Evergem, Gentbrugge, Ledeborg, Lochristi, Mariakerke, Merelbeke, Oostakker, Sint-Amandsberg, Sint-Denijs-Westrem, Vinderhout, Wachtebeke, Wondelgem, Zaffelare, Zelzate en Zwijnaarde. Bij het op stapel zetten van deze kroniek willen wij meteen een beroep doen op de welwillende medewerking van onze lezers. Alle inlichtingen die zij ons kunnen verschaffen over privéverzamelingen met archaeologica uit het Gentse en alle nieuwe vondstmeldingen worden dankbaar ingewacht op het contactadres : M. Desittere, Seminarie voor Archeologie, Blandijnberg 2, 9000 Gent. Daar het onze bedoeling is een retrospectief overzicht te geven van alle vondsten en opgravingen, zal voorlopig het chronologisch kader van de rubriek „Opgravingen en Vondsten” zeer beperkt zijn. Zo zal in deze aflevering uitsluitend gehandeld worden over de steentijd.

A. OPGRAVINGEN EN VONDSTEN : DE STEENTIJD

Artefakten uit de steentijd werden vrij talrijk in het Gentse aangetroffen. Het meeste materiaal is evenwel afkomstig van weinig systematische amateursopgravingen of is het resultaat van toevallige vondsten. Over de archeologische kontekst waarin deze voorwerpen voorkwamen is derhalve zo goed als niets bekend. Komt daarbij nog dat het grootste deel van het materiaal verspreid is geraakt over privéverzamelingen en nu vrijwel niet meer te achterhalen is. Een chronologische differentiatie van dit materiaal binnen de steentijdperiode is daarom meestal onmogelijk.

Tot de voornaamste vindplaatsen behoort ongetwijfeld die van *Gent*, Port-Arthur¹. Tijdens de oorlogsjaren 1914-1918 werden op het toenmalige Farmanplein grootscheepse werken uitgevoerd. Het stadsbestuur dat, als gevolg van de sluiting van de fabrieken, de arbeiders wilde werk verschaffen, liet namelijk twee nieuwe dokken volledig met mankracht uitgraven. Heel wat archaeologica kwamen daarbij te voorschijn. Vele daarvan werden verzameld door de heer Boterdaele wiens collectie naderhand werd

(1) J. Maertens de Noordhout, *Catalogue du Musée des Antiquités de l'Université de Gand*, Sint-Amandsberg, 1938, pp. 48-64.

opgekocht door het Museum voor Oudheidkunde van de Rijksuniversiteit te Gent. De oudste vondst hierin is een paleolithische schrabber. Een fraaie reeks microlithen behoort tot de Tardenoisienkultuur van het daaropvolgende mesolithicum of epipaleolithicum. Uit de late steentijd (neolithicum) tenslotte is een omvangrijke hoeveelheid vuursteenmateriaal bewaard waaronder een reeks gepolijste bijlen. Tot de steentijd, ten vroegste tot het mesolithicum opklimmend, kunnen verder enkele zogenaamde bijlen uit hertshoorn behoord hebben, alhoewel dergelijke voorwerpen tot laat in de ijzertijd in gebruik bleven. Over de vondsten uit recentere periodes, die te Port-Arthur werden gevonden zal in volgende afleveringen van deze rubriek gehandeld worden.

Tot de oudste archaeologica uit het Gentse behoort eveneens een vuursteenartefakt dat in 1965, werd gevonden tijdens de graafwerken voor de ringvaart te *Merelbeke*². Het is een schrabber met onregelmatige, getande rand op een gekielde kling, vervaardigd uit een grote gerolde kei van zwarte vuursteen. Het stuk behoort tot een midden- of laatpaleolithische cultuur. Vervolgens dienen enkele vuursteenspitsen vermeld te worden die in de voormalige gemeente *Mendonk* (nu Gent) en te *Wachtebeke* werden gevonden. Deze horen thuis in de Tjongerkultuur, een jongpaleolithische beschaving uit de Noordwesteuropese laagvlakte³.

Bij het uitpluizen van de oude literatuur blijken vrij veel plaatsen in en rond Gent voorwerpen uit de steentijd opgeleverd te hebben. Uit de summier beschrijvingen en de gebrekkige afbeeldingen is meestal moeilijk een chronologische of kulturele toewijzing te distilleren. Daarom volstaan wij hier met een loutere opsomming van het materiaal per gemeente. Voor de bibliografie die betrekking heeft op deze vondsten verwijzen wij naar M. Bauwens-Lesenne, *Bibliografisch repertorium der oudheidkundige vondsten in Oostvlaanderen*, Oudheidkundige Repertoria, II, Brussel, 1962,

Afsnee : zogenaamd moerasdorp op de plaats van de villa „Mariasteen“.

De oudste sporen van bewoning dateren uit het neolithicum. Onder de vuursteenwerktuigen zijn er die vervaardigd zijn uit silex van Spiennes (Henegouwen).

Destelbergen : bijl uit vuursteen, vóór 1833 gevonden.

Drongen : artefakten uit silex werden gesignaleerd op de plaatsen Baarleveld, Halewijn, Regenboog, Stroomken en Valkenhuis. De drie laatstgenoemde localiteiten leverden een aanzienlijke hoeveelheid materiaal op. Behalve te Baarleveld zou er (althans volgens de oudere publicaties) ook neolithisch aardewerk gevonden zijn. Voor de plaats Regenboog is er bovendien sprake van een inhumatiegraf (?). In het Museum voor Oudheidkunde van de Rijksuniversiteit te Gent worden vuursteenartefakten bewaard die in 1924 door majoor De Poorter werden geschonken en van dezelfde localiteit afkomstig zijn. Sommige klimmen vermoedelijk nog tot het mesolithicum op. Over het

(2) J. de Heinzelin de Braucourt, *Paleolithicum te Merelbeke*, Helinium, 5, 1965, pp. 136-139.

(3) F. Van Noten, *Le Tjongerien en Belgique*, Bulletin de la Société royale belge d'Anthropologie et de Préhistoire, 78, 1967, pp. 197-236.

materiaal van latere periodes uit deze verzameling zal in volgende afleveringen van deze rubriek behandeld worden.

Evergem : op meerdere plaatsen van de gemeente werden vuursteenartefakten gevonden.

Gent : talrijke vuursteenartefakten, w.o. krabbers, lemmers en gepolijste bijlen werden voor meerdere plaatsen van Gent gesignaleerd, verder worden in de literatuur bijlen uit groenachtige steen en jade en voorwerpen uit hertshoorn vermeld. Tot de genoemde vindplaatsen behoren o.a. de Opvoedingsstraat (hertshoornen piek gevonden in 1913), de Leie tegenover de Sint-Baafsabdij (bijl uit vuursteen van Spiennes, gevonden in 1911) de Kasteellaan (gepolijste bijl uit hard, groen gesteente), dat deel van de kanaalzone dat vroeger tot de gemeente Oostakker behoorde (twee lemmers gevonden in 1903 en vermoedelijk vervaardigd uit vuursteen van Spiennes) en de plaats Kalve, die vroeger deel uitmaakte van de gemeente Wachtebeke (vuursteenartefakten).

In de dertiger jaren werden tijdens de twee opgravingscampagnes van J. Maertens de Noordhout op de binnenkoer van de Sint-Baafsabdij, benevens vondsten uit latere periodes, 580 silexwerktuigen aangetroffen. Silexvoorwerpen werden ook gevonden op het grondgebied van de vroegere gemeenten Sint-Kruis-Winkel en Mendonk, die nu deel uitmaken van de stad Gent. Te Mendonk bestond, alleszins vanaf het neolithicum, een aanzienlijke nederzetting die zich uitstrekte tot over Sint-Kruis-Winkel, Wachtebeke, Zaffelare en Zeveneken. Jammer genoeg zijn over de structuur van deze nederzetting, die weinig methodisch werd onderzocht, geen preciese gegevens bekend. Uit het verzamelde materiaal blijkt evenwel een zekere economische welstand. Tot de grondstoffen die gebruikt werden voor de vervaardiging van de artefakten behoren o.a. kwartsiet van Wommersom, zwarte phtaniet, rotskristal en vooral silex uit de vuursteenmijnen van Spiennes in Henegouwen. In de oude vondstverslagen is zelfs sprake van de fraaie honigkleurige vuursteen van Le Grand-Pressigny (nabij Tours, Frankrijk), wat door een vondst van recentere datum bevestigd wordt⁴.

Gentbrugge : vuursteenbijlen en artefakten uit hertshoorn waarvan de meeste uit de Schelde werden opgebaggerd.

Ledeberg : artefakten uit vuursteen en uit hertshoorn.

Merelbeke : een vuursteenbijl.

Sint-Denijs-Westrem : op de plaats Bugten werden in 1904 een 400-tal artefakten gevonden vervaardigd uit vuursteen van de meest diverse herkomst (Spiennes, Obourg, Orp-le-Grand, Wanzin, enz...). De oudste voorwerpen zouden nog tot het mesolithicum (Tardenoisien) opklimmen.

Vinderhout : een 100-tal silexartefakten en neolithisch (?) aardewerk.

Wachtebeke : op meerdere plaatsen van de gemeente, o.a. te Oudenburgse Sluis, Overledene 't Fort en Walderdonk werden artefakten gevon-

(4) H. Roosens, *Mendonk (Oost-Vlaanderen)*, L'Antiquité Classique, 29, 1960, p. 416, Pl. I, 1.

den waarvan sommige zouden vervaardigd geweest zijn uit vuursteen van Le Grand-Pressigny.

Zaffelare : een groot aantal vuursteenartefakten gevonden op de plaats Saffelaarsevaardeke en voorts op de grens met de gemeente Eksaarde.

Zelzate : een reeks silexartefakten en verder drie in 1848 samen gevonden bijlen uit hertshoorn.

B. VARIA EN PERSONALIA

De heer H. Ch. Van Bostraeten verwierf in 1966 de Pro Civitate prijs voor Geschiedenis. Zijn studie werd thans door het Gemeentekrediet gepubliceerd⁵. Het bekroonde werk handelt over de Merovingische begraafplaats te Gent, Port-Arthur en over de nederzetting Sloten. De voorwerpen van de merovingische begraafplaats die tijdens de havenwerken in 1917 werden verzameld vormen het uitgangspunt voor deze studie. Mede op basis van het onderzoek van de geschreven bronnen legt schrijver een verband tussen deze begraafplaats en de nabije nederzetting Sloten waarvan hij het ontstaan, de vroegste geschiedenis, het economische leven, de sociale verhoudingen en de religieuze evolutie schetst.

Besprekingen van dit werk vinde men in :

- *Archeologie*, zesmaandelijks kroniek uitgegeven door het Nationaal Centrum voor Oudheidkundige Navorsingen in België, 1970, 1, p. 46 (H. Roosens).
- *Helinium*, 12, 1972, pp. 204-205 (G. Faider-Feytmans).
- 53 Bericht der Römisch-Germanischen Kommission, 1972, pp. 310-311 (H. Ament).

(5) H. Ch. Van Bostraeten, *De nederzetting Sloten en de Merovingische begraafplaats te Gent-Port Arthur*, Pro Civitate, Historische Uitgaven, reeks in 8°, nr. 25, 1972, 141 pp., 4 fig., IX Pl.

BIBLIOGRAFIE VAN DE GESCHIEDENIS VAN GENT 1969 - 1973

door

Marc RYCKAERT
aspirant N.F.W.O.

Over de geschiedenis van onze oude vlaamse steden is reeds behoorlijk wat gepubliceerd. Men zou kunnen gaan denken, dat daarover ongeveer alles gezegd moet zijn, en er niets nieuws meer te schrijven valt. Hoe onjuist die gedachte is, mag blijken uit de steeds aanhoudende stroom geschriften die een of ander aspekt uit het rijke verleden dezer steden belichten. Meer nog: de laatste jaren wint de zgn. stadsgeschiedenis opvallend aan belang. Er werd een *Internationale Kommissie voor Stadsgeschiedenis* opgericht, waar historici uit Oost en West hun bevindingen samenleggen en vergelijken, en grootse plannen koesteren voor de toekomst. Verslagen van de activiteiten van deze kommissie verschijnen o.m. in de te Brussel verschijnende *Cahiers Bruxellois*. In ditzelfde tijdschrift verscheen van de hand van Dr. W. BLOCKMANS het eerste deel van een lopende bibliografie van stadsgeschiedenis in België¹.

Ook Gent biedt nog steeds volop stof voor nieuwe studies. Onlangs verschenen er een paar die bijzonder belangwekkend zijn. Een summier overzicht van de recentst verschenen bijdragen is daarom niet onnuttig. Hieronder werden de voornaamste titels samengebracht uit de periode 1969-1973. Volledigheid werd daarbij niet nagestreefd. Wel werden enkele oudere werken opgenomen, die wegens hun belangrijkheid zeker niet onvermeld mochten blijven. Waar nodig werd een woordje commentaar of verduidelijking toegevoegd.

Het rangschikken van de titels vormde een klein probleem. Een zuiver kronologische indeling voldeed niet. Uiteindelijk hebben we ze thematisch verdeeld onder een vijftiental trefwoorden (inventarissen en bronnen-uitgaven, algemene werken, het oudste Gent, politici en politiek, economie, sociale geschiedenis, demografie, kerk, klooster en abdijen, vrijmetselarij, kunst en cultuur, bouwers en gebouwen, pers, onderwijs, diversen). Wij zijn er ons van bewust dat dit weinig strakke en ongestructureerde systeem voor kritiek vatbaar is; anderzijds biedt het een soepelheid die latere aanpassingen en toevoegingen gemakkelijk toelaat.

* Gebruikte afkortingen: HMGOG = Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent; SHG = Studia Historica Gandensia.

(1) Blockmans W., *Travaux relatifs à l'histoire urbaine en Belgique (1967-1970)*, Cahiers Bruxellois, XVI/XVII (1970-71), 251-277.

Inventarissen, bronnenuitgaven, regestenlijsten

1. BOON J., *Regesten op de Jaarregisters van de Keure-Schepenvaren 1339-40 ; 1343-44 ; 1345-46 ; 1349-50*, Gent, 1968, 120 blz. ².
2. BOON J., *Regesten op de Jaarregisters van de Keure-Schepenvaren 1353-54 en 1357-58*, Gent, 1969, II + 140 blz. ².
3. WIJFFELS A. & HOUBRECHTS-DE CROOCK M., *Regesten op de Jaarregisters van de Keure-Schepenvaar 1400-1401, deel 1, 15 augustus 1400 - 15 februari 1401*, Gent, 1967, 165 blz. ².
4. WIJFFELS A. & HOUBRECHTS-DE CROOCK M., *Regesten op de Jaarregisters van de Keure-Schepenvaar 1400-1401, deel 2, 16 februari - 14 augustus 1401*, Gent, 1970, 92 blz. ².

Een zeer degelijke reeks uitgaven, die van een onschatbaar nut is.

5. DE KEYSER S., *Dokumenten over de stichting en de inrichting van de armenkamer te Gent 1535-1578*, Bulletin van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis, CXXXIV, (1968), 139-238.

De uitgave van op een na alle dokumenten (verordeningen, reglementen, rapporten, ...) betreffende de oprichting (in 1535) en het beheer van de armenkamer.

6. VAN WERVEKE A., *Gentse Stads- en Baljuwsrekeningen (1351-1364), met een inleiding door H. Van Werveke*, Brussel, Koninklijke Commissie voor geschiedenis, 1970, XXXI, 685 blz.

De mekanografische reproductie van de uitgave die A. Van Werveke vóór de Eerste Wereldoorlog haar verzorgd, maar waarvan tijdens de oorlog alle exemplaren verloren gingen. Bevat naast de algemene stadsrekeningen ook de speciale rekeningen (renten, werken, wevers, baljuws). Hoogst interessante inleiding en lijst van corrigenda door H. Van Werveke.

7. VAN WESEMAEL M., *Tafel op de Handelingen van de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent, I, 1944 tot XX, 1966, HMGOG, XXII, (1968), 251-276.*

Algemeen

8. CARSON P & DANHIEUX G., *Gent, een stad van alle tijden*, Gent, 1972, 158 blz.

Vulgariserend en vlot verhaal over geschiedenis en bezienswaardigheden van de stad, zonder strikte structurering.

9. VERBEKE A. & DECAVELE J., *Gent in oude prentkaarten, Zaltbommel, 1972.*

(2) *Stad Gent. Inventarissen en indices gepubliceerd door het Archief.* (Gestencil).

In zes imaginaire wandelingen wordt ons door middel van 156 prentbriefkaarten een beeld opgehangen van het Gent uit het einde van de 19e en het begin van de 20e eeuw,

Het oude Gent

10. Zoals het voor de meeste steden het geval is, weet men zeer weinig over het ontstaan van Gent. Sinds de studies van F. BLOCKMANS³, die de „traditionele theorie” resumeerden, aangevuld met een eigen nieuwe hypothese, zijn echter heel wat nieuwe zaken bijgekomen in dat verband. In 1954 reeds resumeerde H. VAN WERVEKE⁴ de vernieuwingen aangebracht door A. VERHULST⁵ en M. GYSSELING⁶, en enkele resultaten van de opgravingen onder het Gravensteen in 1951-1954. In 1960 verscheen de opmerkelijke studie van H. VAN WERVEKE en A. VERHULST over *castrum* en Oudburg⁷.

Voor een synthese van alle nieuwe gegevens sinds BLOCKMANS moesten we wachten tot in 1972 :

VERHULST A., *Die Frühgeschichte der Stadt Gent*, in : Die Stadt in der europäischen Geschichte. Festschrift Edith Ennen. Bonn-Röhrscheid 1972, blz. 108-137.

Nederlandse versie :

De vroegste geschiedenis en het ontstaan van de stad Gent, HMGOG, XXVI, (1972), 5-39.

Deze bijzonder opmerkelijke studie bouwt verder op de vroegere verworvenheden, maar verwerkt ook de resultaten van de opgravingen te Destelbergen ondernomen door de ploeg van S.J. DE LAËT (zie daarover verder), en bevat tevens veel originele elementen. Het resultaat is een geheel nieuwe visie op de wordingsgeschiedenis van de stad.

Een continuïteit tussen de door DE LAËT ontdekte Gallo-romeinse *vicus Ganda* en het latere Gent is er niet geweest. Wel werd de in het tweede kwart van de zeventiende eeuw gestichte Sint-Baafsabdij opgericht in of nabij de overblijfselen van het Romeins *castrum* of *castellum* dat in de vierde eeuw bij de *vicus* gebouwd werd. In de zevende eeuw bestond meer stroomopwaarts van de Schelde, in de buurt van de huidige Sint-Baafskathedraal, een agrarische nederzetting, die in de vroege negende eeuw gedeeltelijk een *portus*-karakter kreeg : dit zou het oudste Gentse *portus*

(3) Blockmans F., *Het Gentse stadspatriciaat tot omstreeks 1302*, (Univ. Gent, Werken uitgeg. Fac. Wijsbeg. en Letteren, 85), Antwerpen-'s-Gravenhage 1938 — Blockmans F., *De twee opeenvolgende Gentsche „portus”*, Handelingen van het Genootschap „Société d'Emulation” te Brugge, LXXXII, (1939), 52-83.

(4) Van Werveke H., *Opgravingen en navorsingen in verband met de oudste geschiedenis van de stad Gent*, Bijdragen voor de Geschiedenis der Nederlanden, IX, (1954), 33-37.

(5) Verhulst A., *Over de stichting en de vroegste geschiedenis van de Sint-Pieters- en Sint-Baafsabdijen te Gent*, HMGOG, VII, (1953), 1-51.

(6) Gysseling M., *Gent's vroegste geschiedenis in de spiegel van zijn plaatsnamen*, Antwerpen 1954.

(7) Van Werveke H. & Verhulst A., *Castrum en Oudburg te Gent. Bijdrage tot de oudste geschiedenis van de Vlaamse Steden*, HMGOG, XIV, (1960), 3-62.

zijn. De *troebelen* van de tweede helft van de negende eeuw (Noormannen) waren enerzijds de oorzaak van en onderbreking in de ontwikkeling van het *portus*, en gaven anderzijds aanleiding tot het oprichten van een nieuwe versterking op de linkeroever van de Leie (het latere Gravensteen). Ten zuiden van dit *castrum* ontstond op de beide Leie-oevers een tweede *portus*, dat in de tiende eeuw al flink ontwikkeld was, terwijl het oude negende-eeuwse *portus* opnieuw tot ontwikkeling kwam. In de loop van de tiende eeuw groeiden de beide kernen naar elkaar toe.

11. Voorgaand artikel steunde voor een deel op de resultaten van het opgravingswerk van het Seminarie voor Archeologie van de Rijksuniversiteit o.l.v. S.J. DE LAET. Die opgravingen leidden tot de ontdekking van en belangrijke Romeinse *vicus*, die zich op een langwerpige strook grond ten noorden van de Schelde uitstrekte over een lengte van ± 2 km. Vermoedelijk ontstaan in de eerste eeuw, bleef hij ten minste bestaan tot het midden van de vierde eeuw. In de vierde eeuw hoorde er waarschijnlijk ook een *castellum* bij. Werden tot nu toe aan een onderzoek onderworpen : het industrieterrein en een deel van het grafveld (dat vermoedelijk in totaal 2000 graven telde, maar gedeeltelijk vernietigd werd door de aanleg van de E3-autosnelweg). A. DESITTERE en H. THOEN in : *Kultureel Jaarboek van de Provincie Oost-Vlaanderen*, XII, (1958), Band II, 5-189 ; XVII, (1963), Band II, 27-71 ; XIX, (1965), Band II, 10-32 ; XXIII, (1969), Band II, 5-189.
12. Aan een grafvondst van een speciaal type (massagraf van slachtoffers van een epidemie?) werd een aparte bijdrage gewijd : DE LAET S.J., THOEN H. en VAN DOORSELAER A., *La tombe collective de la nécropole gallo-romaine de Destelbergen-lez-Gand*, *Helinium*, X, (1970), 3-30.
13. S.J. DE LAET wijdde ook enkele overzichtelijke artikels aan deze ontdekkingen, en aan de gevolgtrekkingen die men er uit kan maken in verband met de vroegste geschiedenis van de stad : DE LAET S.J., *Les fouilles de Destelbergen révèlent les origines gallo-romaines de la ville de Gand*, *Archeologia*, XXX (Sept.-Oct. 1969), 57-69.
14. DE LAET S.J., *Nieuw licht op de oorsprong van Gent*, *Spiegel Historiaal*, IV, (1969), 133-140.
15. Niet speciaal in verband met Gent alleen, maar toch interessant in het kader van het voorgaande is : ROGGE M., *Een bijdrage tot de studie van het gallo-romeins wegen-net in de streek tussen Schelde en Dender*, *Helinium*, XI, (1971), 124-153.

16. Over het verschijnsel „Oudburg” (o.a. te Gent) handelt :
WYFFELS C., „*Voetnoot bij urbs, suburbium en vetus urbs*, Archief-
en bibliotheekwezen in België, XLII, (1971), 289-293.

De verklaring die de auteur voorstelt, wijkt af van die welke H. VAN WERVEKE gaf in zijn „*Burgus*”, *versterking of nederzetting?*; over het verschijnsel „Oudburg” in diverse Vlaamse steden is nog niet alle gewenste klaarheid gebracht.

Politici en politiek

17. ROGGHE P., *De Orangistische Putsch van 28 oktober 1577 te Gent*, Appeltjes van het Meetjesland, XVIII, (1967), 143-181.

Weerlegt een aantal vroegere, onjuiste opvattingen. Interessante gegevens betreffende de vooraanstaande rol die een aantal Gentse families in die tijd bleven spelen.

18. ROGGHE P., *Gent in de XIVe en XVe eeuw. De Gentse politiek en politici. Stad en vorst. Gentse koppigheid en fierheid*, Appeltjes van het Meetjesland, XIX, (1968), 227-304; *Geloof en devotie*, aldaar, XX, (1973), 102-145.

Ondanks een niet steeds voldoende schenkend gebruik van de bronnen en van de bestaande literatuur, brengen de bovenstaande artikels toch een interessante schets van een belangrijke periode uit de geschiedenis van Gent.

Ekonomie

19. COPPEJANS-DESMET H., *De Gentse vlasindustrie vanaf het einde van de 18e eeuw tot de oprichting van de grote mechanische bedrijven (1838)*, HMGOG, XXII, (1968), 179-202.

Naast de sterk opkomende katoennijverheid, bleef ook in het begin van de negentiende eeuw de interesse van de ondernemers voor de vlasindustrie steeds bestaan. Het artikel van Mevr. Coppejans-Desmet behandelt de pogingen om een vlasindustrie te beginnen in Gent in de jaren voor 1838, de oprichting van de grote vlasspinnerijen *la Lys* en *la Gantoise*, en waarom die grote spinnerijen niet eerder werden opgericht.

20. COPPEJANS-DESMET H., *Pogingen tot opbeuring van de Gentse wolnijverheid bij de aanvang van de XIXde eeuw*, HMGOG, XXI, (1967), 131-162.

De pogingen tot het oprichten van een gemechaniseerde wolnijverheid in Gent liepen op niets uit. Zeer interessante studie, ook voor wat betreft de mentaliteit van de industriëlen in Gent. Met statistisch materiaal in bijlage.

21. GALLE H., *La „Famine du coton” 1861-1865. Effets de la guerre de sécession sur l'industrie cotonnière gantoise*. Brussel, 1967 (Centre d'Histoire économique et sociale).

De Secessieoorlog veroorzaakte de zwaarste crisis die de Gentse katoenindustrie in de negentiende eeuw doormaakte. Dit facet van de Gentse katoennijverheid was nog niet behandeld geworden, zodat dit artikel een zeer welkome aanvulling is. Sommigen kunnen het betreuren dat het sociale aspekt niet beter uit de verf komt in deze overigens puike studie.

22. COPPEJANS-DESMET H., *De betekenis van Gent voor de expansie van de katoennijverheid in de Nederlanden (1799-1834)*. Textiel-historische bijdragen nr. 11. Jaarverslag over 1969, Hengelo, 1970, blz. 17-28.

De Gentse industriëlen speelden o.m. een belangrijke rol bij de inplanting van een gemechaniseerde katoennijverheid in het Noorden. Koning Willem I stimuleerde de katoennijverheid sterk, en na de scheiding trokken de Nederlandse autoriteiten (in beperkte mate) Gentse nijveraars aan om ginds bedrijven op gang te brengen; de Gentenaren namen dit graag aan, omdat ze vreesden in het zuiden geen voldoende afzetmarkt te vinden voor hun produkten (voor de scheiding konden ze uitvoeren o.a. naar de Nederlandse kolonies!).

23. LELEUX F., *Liévin Bauwens, industriel gantois*, Parijs, 1969.

24. LELEUX F., *Liévin Bauwens, spéculateur*, Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis, XLVIII, (1970), 1240-1254.

Deze twee bijdragen over Lieven Bauwens hebben dezelfde onvolkomenheden en dezelfde kwaliteiten gemeen. Enerzijds wordt de figuur van Bauwens eenzijdig opgehemeld; het zijn echte apologieën. Anderzijds put de auteur rijkelijk gegevens uit zeer talrijke dokumenten (o.a. briefwisseling), wat aan deze teksten, ondanks hun onvolkomenheden, een onbetwistbare waarde verleent.

25. MERTENS-DE LANGHE Y., *De Gentse Katoennijveraars uit het Franse tijdperk*, Vlaamse Stam, VII, (1971), 573-575.

Biografische schetsen over Gentse industriëlenfamilies (Bernard De Paepe en Coleta Spielman; Bernard De Pauw en Sophie Bauwens).

26. VAN NECK A. & SKINKEL-RANDOUR J., *Les finances des quatre grandes villes belges 1856-1956*, Acta historica Bruxellensia, II. Recherches sur l'histoire des finances publiques en Belgique, tome 2, Brussel, Institut d'histoire de l'Université de Bruxelles, 1970, blz. 123-251.

Vergelijking tussen Antwerpen, Brussel, Gent en Luik in 1856 en 1956.

Sociale geschiedenis

27. BLOCKMANS W., *Peilingen naar de sociale structuren van Gent tijdens de late vijftiende eeuw*, in : BLOCKMANS W., DE MEYER I., MERTENS J., PAUWELIJN C., VANDERPIJPEN W., *Studiën betreffende de sociale structuren van Brugge, Kortrijk en Gent in de 14e en 15e eeuw*, Standen en Landen, LIV (1971), 215-262.

Op basis van fiskale dokumenten van het einde van de vijftiende eeuw wordt een opsomming gegeven van alle huizen van de Sint-Jacobsparochie, met hun waarde en juridisch statuut. Onderscheid kan gemaakt worden tussen armere en rijkere straten. Men krijgt een duidelijk beeld van rijkdom en armoede (vermogensklassen). Men vindt er ook gegevens i.v.m. demografie. Alles wordt in klare tabellen voorgesteld.

28. DEVREESE D., *Een vergeten Gentse arbeidersleider uit de vorige eeuw, Jan Seranne*, HMGOG, XXI, (1967), 261-280.

Zeer waardevol, omdat doorgaans weinig of niets geweten is over de plaatselijke militanten in de arbeidersbeweging in die periode.

29. HISETTE L.F., *A propos de la porte de l'église de Signeulx et des Hissette, fondateurs de fer, serruriers et mécaniciens à Gand*, Le Pays gaumais, la terre et les hommes, XXIX/XXX, 1968-69), 150-175.

Interessant voor de sociale en economische geschiedenis van Gent in de achttiende en negentiende eeuw.

30. STEENHAUT W., *De stakingen te Gent (1872-1902)*, Kultureel Jaarboek voor de Provincie Oost-Vlaanderen, XXV, (1971), Band I, 327-354.

De auteur maakt een onderscheid tussen diverse types stakingen, gaat oorzaken en doelstellingen van de stakingen na, geeft de fasen die ze doorlopen, belicht de rol van de syndikaten... zijn interesse gaat vooral uit naar de houding van de Gentse arbeiders t.o.v. de stakingen van 1886, 1891, 1893 en 1902, en naar de rol van de Gentse B.W.P.

31. VANAVERBEKE L., *Peiling naar de bezitsstructuur van de Gentse bevolking omstreeks 1738*, Brussel, 1969, 2 dln (Pro Civitate uitgaven in -8°, nr. 24).

Als bron werden gebruikt : 487 inventarissen, opgemaakt na het overlijden van personen met minderjarige erfgenamen. Uitvoerige tabellen, met o.a. per persoon een gedetailleerde opgave van alle roerende en onroerende goederen. Per socio-professionele categorie(er worden er negen onderscheiden) werd gemiddelde structuur en bedrag opgemaakt van bezit en inkomen.

32. VAN RIJSSEL D., *De Gentse huishuren tussen 1500 en 1795. Bijdrage tot de kennis van de conjunctuur van de stad*, Brussel 1967 (Pro Civitate Historische uitgaven in -8°, nr. 15).

Studie van een „index” van de Gentse huishuren over de periode 1500-1795. Verschillende grafieken laten toe te vergelijken met de Antwerpse situatie.

Demografie

33. NICHOLAS D.M., *The population of fourteenth-century Ghent*, HMGOG, XXIV, (1970), 97-111.

De auteur komt tot ongeveer dezelfde resultaten als H. Van Werveke. Hij tracht echter nog veel meer detailgegevens te berekenen, wat gevaarlijk is, want in hoever is het mogelijk betrouwbare statistische gegevens uit de middeleeuwse bronnen te distilleren?

Kerk

34. ART J., *Bronnen voor de hedendaagse geschiedenis in de kerkelijke archieven van het bisdom Gent. Een overzicht*. Belgisch Tijdschrift voor nieuwste geschiedenis, III, (1972), 73-84.

Een overzicht van de documenten die bewaard worden in het bisschoppelijk archief en in de verschillende kerkelijke instellingen van het bisdom.

35. DE CALUWE R., *Driehonderd jaar ontwikkeling van de Congregatie der Zusters van Onze-Lieve-Vrouw-Visitatie*, Heemkundige Kring de Oost-Oudburg, Jaarboek VI, (1968), 39-44.

Een soort kroniek. Eerder verward en op zwakke basis.

36. DECLERCK P., *Seminariestatuten van Gent en Ieper uit de XVIIIe eeuw*, Collationes Brugenses et Gandavenses, XV, (1969), 221-251.

37. ROEGIERS J., *Inventaris van het archief van het bisschoppelijke seminarie te Gent*, Brussel 1970.

Met goede inleiding en index van plaats- en persoonsnamen. Niet alle fondsen werden evenwel opgenomen.

38. VAN RUYSEVELT S., *De Franciskaanse kerken. De stichtingen van de dertiende eeuw*, IV. Gent. Franciscana, XIV, (1969), 123-145.

Naast een korte historiek ook een lijst van archiefbronnen en studies, waarin echter lacunes voorkomen.

39. WINNEPENNINCKX J., *Jeruzalem in Sint-Baafs te Gent. Een bijdrage over het godsdienstig leven in de Sint-Baafsabdij*, HMGOG, XXIV, (1970), 3-94.

Behandelt alle stichtingen in deze kapel in de veertiende en vijftiende eeuw (persoonlijkheid van de stichters, motivatie). Hoewel bepaalde aspecten niet goed uit de verf komen (de bedienaars bv.), vindt men in het artikel talrijke interessante gegevens over het godsdienstig leven van die tijd.

Kloosters en abdijen

40. DE GRAUWE J., *De stichting van de Gentse kartuis „Koningsdal” te Rooigem in de parochie Ekkergem*, HMGOG, XXV, (1971), 3-30.

Belicht o.m. de invloed van de graaf en de politiek-militaire gebeurtenissen van 1328 bij deze stichting. Met lijst van de schenkers.

41. VERHULST A., *Das Besitzverzeichnis der Genter Sankt-Bavo-Abtei von ca. 800 (CIm 6333)*, Frühmittelalterliche Studien, V, (1971), 193-234, (S.H.G. 159).

Tekstuitgave van het in 1920 ontdekte handschrift (München, CIm 6333). Dit palimpsest is afkomstig van de collegiale van Freising; de geradeerde tekst werd opgesteld in de Gentse Sint-Baafsabdij. In zijn diepgaande en sterk gedocumenteerde bespreking wijst de auteur er op dat de tekst van de Sint-Baafsabdij (een bezitsinventaris) een uitzonderlijk dokument is in vergelijking met de andere karolingische polyptieken. Volgens hem is het een inventaris opgemaakt op bevel van de keizer, in het vooruitzicht van zijn militaire expedities, in een tijd dat de Noormannendreiging toenam. De tekst kan gedateerd worden ca. 800 à 811.

42. VLEESCHOUWERS C., *Een balans van de abdij Nieuwenbos bij Gent (1279-1288), onder abdis Maria II van Klaarhout*, Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis, CXXXVI, (1970), 1-47.

De tekstuitgave van een financiële balans van deze Cisterciënserinnenabdij, opgemaakt in 1288. Gewoonlijk beschikt men niet over een dergelijke dokumentatie voor zo'n vroege periode. Voortreffelijke inleiding.

43. VLEESCHOUWERS C., *Het beheer van het O.L.Vrouw-hospitaal te Gent en de stichting van de Cisterciënserinnenabdijen O.L.Vrouw-ten Bos (1215) en Bijloke (1228) door uten Hove's*, Annalen van de Belgische Vereniging voor Hospitaalgeschiedenis, IX, (1971), 13-34.

Over de rol die de Gentse familie uten Hove speelde bij de Cisterciënserinnenstichtingen in het Gentse.

Vrijmetselarij

44. DE SCHAMPHELEIRE H., WITTE E., BORNE F., *Vrijmetselaars te Gent tijdens het Empire en de Hollandse periode (1804-1824)*, HMGOG, XXV, (1971), 73-209.

Uit verschillende archieffondsen werden biografische en sociale gegevens samengebracht over 752 leden van de vijf Gentse loges in de Franse en Hollandse tijd. Daarnaast een grondige studie van de verschillende ritussen.

Kunst en kultuur

45. DHANENS E., *Le scriptorium des Hiéronymites à Gand*, Scriptorium XXIII, (1969), 361-379.

Over het scriptorium van de broeders Hiëronimieten die zich in 1429 bij de Sint-Janskerk vestigden. Een kultureel centrum dat gesteund werd door de rijke Gentse families, en dat — hoewel weinig handschriften er uit bekend zijn — ongetwijfeld zeer actief moet zijn geweest.

46. NAUWELAERTS M.A., *Erasmus et Gand*, De Gulden Passer, XLVII, (1969), 152-177.

In het kader van het internationaal colloquium „Erasmus en België” werden ook de banden van Erasmus met de stad Gent aangestipt. Zowel de direkte medewerkers als de vrienden, korrespondenten en sympathisanten komen ter sprake.

Bouwers en gebouwen

47. BAELDE M., *Keizer Karel en de opbouw van de Sint-Baafskerk te Gent*, in : *Miscellanea Jozef Duverger*, Gent 1968, blz. 604-613.

Met in bijlage o.a. een uittreksel uit de bouwrekeningen van 1556.

48. DE SMIDT F., *De restauratie van de Sint-Niklaastoren te Gent. Archeologische studie*. Brussel 1967. 294 blz.

49. DUTHOY J.J., *Le XVIIIe siècle, âge d'or de l'architecture civile à Gand*, *Revue du Nord*, LIII (1971). 681-690.

Interessante vergelijking tussen Rijsel en Gent.

50. ROGGHE P., *De Gentse Bouwmeesters en Metselaars tijdens de Calvinistische republiek*, Appeltjes van het Meetjesland, XIX, (1968), 108-129.

Belicht o.m. de rol van de verschillende dekens van de metselaars uit die tijd.

Pers

51. BRAEKMAN-DEVOLDER A. *Het Gentse blad „Den Vaderlander” in oppositie tegen Willem I*, HMGOG, XXIII, (1969), 63-78.
52. BRAECKMAN-DEVOLDER A., *De oprichting van het koninkrijk België weerspiegeld in „Den Vaderlander”* HMGOG, XXIV, (1970), 129-152.

Deze krant nam een pro-revolutie, katholiek en republikeins standpunt in.

53. GAUS H., *Identifikatie van het lezerspubliek der Gentse dagbladen van het midden der 19e eeuw door een analyse van de advertenties*, HMGOG, XX, (1966), 43-80.

Gezien de nagenoeg totale afwezigheid van andere inlichtingen-bronnen over de sociale structuur van het krantenlezerspubliek, heeft de auteur de publiciteit in zeven Gentse kranten rond 1840 als vertrekpunt genomen. Hij slaagde er aldus in de belangrijkste sociale groepen onder de lezers van die kranten af te leiden, en de grote verschillen tussen de diverse kranten op dat gebied aan te tonen.

54. LAMBERTS E., *De pogingen tot fusie tussen de Gentse katolieke kranten (1838-1839). Religieuze en politieke achtergronden*, Bulletin de l'Institut historique belge de Rome, XL, (1969), 389-467.

Gedetailleerde uiteenzetting over het verloop van de zaak, de rol van de bisschop en vooral van de ultramontanen.

55. VANDERHEYDEN M.A., *Reactions of the liberal and neutral press of Ghent to the events of March 1886*, HMGOG, XXIII, (1969), 79-87.
56. VANDERHEYDEN M.A., *The events of March 1886 and the „Vooruit”*, HMGOG, XXIII, (1969), 89-108.

De twee bovenstaande artikels vormen een degelijke analyse van de pers-reakties tijdens en onmiddellijk na de ernstige arbeiderswoelingen van 1886. De houding van de liberale kranten, van de neutrale, en van de socialistische „Vooruit”.

Onderwijs

57. ART J., *Het lager onderwijs te Gent en op het omliggende platteland rond het einde van het Ancien Régime*, HMGOG, XXIII, (1969), 13-37.

Opmerkelijke en diepgaande studie over toestand, kenmerken, diverse vormen, en evolutie van het lager onderwijs in de Oostenrijkse en Franse periode.

58. BUNTINX J., *Post-Graduate onderwijs in de rechten te Gent (1777)*, Archief- en Bibliotheekwezen in België, XLII, (1971), 26-33.

Omdat er een grote kloof was tussen de theoretische vorming en de praktijk van de advocaten in de achttiende eeuw, steld F.D. d'Hoop de oprichting voor van een private school waar men o.a. „den Transport van Vlaanderen” zou onderwijzen.

Diversen

59. CEYSSSENS L., *Pierre Marcellis. La première moitié de sa vie*, Bulletin de l'Institut historique belge de Rome, XXXVIII, (1967), 403-473.

Raakt, bij gebrek aan bronnen, niet verder dan 1681 in de levensbeschrijving van deze Gentse intellectueel die nauwe contacten onderhield met de Jansenisten.

60. HAESAERT J.-P., *Louis XVIII à Gand en 1815*, Revue du Nord, XLIX, (1967), 521-533.

61. LAMBERTS E., *De Heilige Stoel en de zaak Laurent-Brasseur*, Belgisch Tijdschrift voor nieuwste geschiedenis, II, (1970), 83-111.

De zaak van twee professoren van de R.U.G. die beschuldigd werden van het zwaar krenken van de gelovigen onder hun studenten; en de rol die toen gespeeld werd door het Vaticaan en de Kerk in België, die van de gelegenheid wilden gebruik maken om zich meester te maken van het hoger onderwijs. Op basis van Vatikaanse archieven.

62. NICHOLAS D.M., *Crime and Punishment in fourteenth-century Ghent (first part)*, Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis, XLVIII, (1970), 289-334.

63. ROGGHE P., *De Tempelridders en hun Hof te Gent*, Appeltjes van het Meetjesland, XXI (1970), 133-157.

Niet zozeer de Tempelridders worden hier behandeld, als wel het leven van burggraaf Sohier II van Gent die hun een schenking deed.

64. WIJFFELS A., *De moeilijkheden rond de Gentse begijnhoven op het einde van de 18e en in de 19e eeuw*, Gent 1970, 12 blz. (tekst van een referaat gehouden op 28 juni 1970 voor de „Vrienden van het Oud-Begijnhof”).

Over de strijd van de Gentse begijnen tegen het Franse bewind dat hun administratieve en financiële onafhankelijkheid wilde ongedaan maken. Interessant voor de relatie politiek-godsdienst in de negentiende eeuw!